

ВІСНИК

**КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія
Педагогіка та психологія

2004
Випуск 7

Київ
Видавничий центр КНЛУ

Реєстраційне свідоцтво №8224 серія КВ від 17.12.2003 року

*Видається за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
від 21 червня 2004 року*

Редколегія

Головний редактор

доктор педагогічних наук, професор С.Ю.Ніколаєва

Заступник головного редактора

доктор психологічних наук, професор О.Ф.Бондаренко

Відповідальний секретар

кандидат педагогічних наук, доцент О.Б.Бігич

Члени редколегії

доктор педагогічних наук, академік АПН України, професор М.Б.Євтух

доктор педагогічних наук, член-кор. АПН України, професор В.І.Лозова

доктор педагогічних наук, член-кор. АПН України Г.П.Шевченко

доктор педагогічних наук, професор Т.І.Левченко

доктор педагогічних наук, професор Н.Ф.Бориско

доктор педагогічних наук, професор В.М.Плахотник

доктор педагогічних наук, професор О.Б.Тарнопольський

доктор педагогічних наук, професор Л.М.Черноватий

кандидат педагогічних наук, доцент М.І.Соловей

кандидат педагогічних наук, доцент Т.Д.Тхоржевська

доктор психологічних наук, професор О.Б.Старовойтенко

доктор психологічних наук, професор Н.В.Чепелева

доктор психологічних наук, професор Л.І.Фомічова

доктор психологічних наук, професор В.П.Казміренко

Редактор

Т.М.Гревцева

Адреса редколегії

Україна, 03680 МСП Київ-150,

вул. Червоноармійська, 73

Київський національний лінгвістичний університет

ЗМІСТ

<i>Теоретичні передумови формування іншомовної комунікативної компетенції</i> Бех П.О., Денисенко М.В.	Піктограма як функціональний образний код для декодування графічних символів у звукомоторні образи.....6
<i>Бихоня О.П.</i>	Психолого-педагогічні передумови навчання ділових переговорів англійською мовою.....17
<i>Білоножко Н.Є.</i>	Стратегія як одна з основних категорій методики навчання іноземних мов.....27
<i>Бобрішева О.К.</i>	Психолінгвістичні аспекти мультилінгвального навчання майбутніх економістів.....36
<i>Данілова К.О.</i>	Лінгвістичні передумови навчання іноземної мови для спеціальних цілей студентів інженерних спеціальностей.....46
<i>Паршикова О.О.</i>	Шляхи формування в учнів початкової школи мотивації вивчення іноземної мови.....55
<i>Рекун Н.М.</i>	Психологічні особливості розвитку учня старшої профільної школи як суб'єкта навчально-професійної діяльності.....62
<i>Турчинова Г.В.</i>	Психолінгвістичні передумови вивчення іноземної мови для спеціальних цілей студентами педагогічних немовних спеціальностей.....71
<i>Формування компетенції в іншомовному писемному мовленні</i> Рудакова Л.П.	Космо-психо-логос і формування у студентів соціокультурної компетенції.....80
<i>Бирюк О.В.</i>	Соціально-психологічні передумови формування у майбутніх учителів соціокультурної компетенції при навчанні читання англійських публіцистичних текстів86
<i>Васильєва Е.В.</i>	Експериментальна перевірка ефективності комплексу вправ для навчання студентів мовних спеціальностей написання дослідної роботи англійською мовою.....95
<i>Горобченко Н.В.</i>	Результати експериментальної перевірки ефективності методики навчання майбутніх учителів німецької мови писемного мовлення.....105
<i>Костін В.А.</i>	Дидактико-методичні аспекти навчання читання англійською мовою науково-економічних текстів.....114

<i>Кривчикова Г.Ф.</i>	Взаємоперевірка при інтерактивному навчанні іншомовного писемного мовлення.....	120
<i>Литньова І.Ф.</i>	Інтеракціональний підхід до розробки комплексу тестових завдань з писемного мовлення для студентів першого курсу педагогічного університету.....	126
<i>Малюга О.С.</i>	Лінгвістичні характеристики наукової англomовної статті аграрного профілю.....	134
<i>Онопченко Т.Д.</i>	Лінгвопсихологічні особливості писемного перекладу ділового листування.....	143
Формування компетенції в іншомовному усному мовленні		
<i>Горенко О.Л.</i>	Відбір лексичного матеріалу для формування вмінь презентації англійською мовою у студентів вищих технічних навчальних закладів.....	151
<i>Гордєєва А.Й.</i>	Результати експериментального дослідження ефективності навчання старшокласників обговорення проблем англійською мовою у процесі міжкультурного спілкування.....	159
<i>Жданова Н.С.</i>	Соціально-психологічні особливості міжкультурного іншомовного ділового спілкування.....	167
<i>Іванова А.С.</i>	Методичні засади навчання учнів старшої школи міжкультурного спілкування англійською мовою з орієнтацією на вибір професії.....	176
<i>Петранговська Н.Р.</i>	Експериментальна перевірка ефективності навчання професійно спрямованого монологу-міркування студентів немовних вищих навчальних закладів.....	187
<i>Сіваченко О.О.</i>	Лінгвостилістичні особливості драматичних творів як об'єкт навчання аудіювання студентів мовних спеціальностей.....	198
<i>Федорова І.А.</i>	Лінгвометодичні передумови навчання професійно спрямованого монологу-повідомлення.....	205
<i>Шулигіна Р.А.</i>	Вплив культури спілкування на формування моральних та культурних якостей учнівської молоді.....	213
Формування іншомовної мовної компетенції		
<i>Бондарчук Т.О.</i>	До питання про типологію лексемно-семантичних одиниць японської мови.....	220
<i>Борцовецька В.Д.</i>	Результати експериментальної перевірки ефективності комплексу вправ для навчання англійської фахової лексики студентів-економістів.....	227

ВПЛИВ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Шулигіна Р.А.

Київський національний лінгвістичний університет

У сучасних умовах реформування освіти надзвичайно важливими суспільними завданнями постає організація системи підвищення рівня культури спілкування, зокрема учнів старшого шкільного віку, що забезпечує певною мірою невисоку результативність взаємодії всіх суспільних інституцій у системі громадсько-шкільного, професійного навчання і виховання молодого покоління.

Освітньо-виховна система, що припускає формування необхідних для нових суспільних умов соціально-психологічних якостей особистості, не може відбутися на декларативному рівні, оскільки так чи інакше особистість у процесі формування перебуває в позиції суб'єкта й об'єкта діяльності, піддаючись впливу факторів, що детермінують її поведінку і включають її в роботу механізму, який сприяє інтеріоризації соціальних норм і інших впливів.

У нескінченному потоці боротьби протилежностей, виборів між бажанням і обов'язком, дисципліною і неорганізованістю, добром і злом, совістю і безпринципністю, милосердям і жорстокістю, любов'ю і ненавистю, правдою і неправдою, егоїзмом і альтруїзмом, відкритістю і недовірою розвивається характер, відпрацьовуються якості й риси особистості. Саме по собі виховання не в змозі змінити об'єктивні умови життєдіяльності особистості і суспільства, але, формуючи людину, її ставлення до обставин, а також розвиваючи її здібності, воно стає передумовою зміни, розвитку обставин самою людиною.

У зв'язку з цим велике значення для теорії і практики виховання має наукова розробка різноманітних аспектів щодо успішного розв'язання проблем, пов'язаних із самовихованням і самоосвітою учнівської молоді. Посилення уваги до особистості кожної дитини як вищої цінності суспільства, створення передумов розвитку активності, ініціативи і творчості учнів, педагогів, батьків, зацікавлена взаємодія яких складає головний чинник демократизації і гуманізації навчальних закладів на сучасному етапі.

Теоретичний аналіз літературних і наукових джерел показує, що як психологічна, так і педагогічна науки мають певні надбання у відкритті особливостей навчально-виховного процесу як суб'єкт - суб'єктної взаємодії всіх його учасників на основі гуманістичних стосунків і творчої свободи та самореалізації (Ю.К.Бабанський, В.А.Кан-Калік, Р.Бернс, В.В.Давидов, В.І.Загвязінський, С.В.Кондратьєва, М.А.Никандрова та ін.). У цілій низці робіт (А.Б.Добрович, В.А.Кан-Калік, Т.В.Яценко) подано аналіз багатьох показників і критеріїв культури спілкування. Проблема морально-гуманістичного змісту спілкування присвячено ряд останніх публікацій сучасних науковців (І.Д.Бех, В.О.Білоусова, В.А.Малахов, О.В.Сухомлинська, Н.І.Хамська та ін.). Зокрема Н.І.Хамська зазначає, що "виховний процес повинен бути спрямований на те, щоб підліток пізнавав і засвоював істинно людське, розкривав себе як Людину моральну і прагнув до олюднення навколишнього середовища, а педагог повинен лише допомагати йому у засвоєнні моральних норм культури поведінки з позиції ціннісного ставлення до людини" (Хамська 1997: 12).

До різних аспектів комунікативної діяльності особистості (компетентність у спілкуванні) зверталися М.М.Бахтін, Л.С.Виготський, Ю.М.Ємельянов, Г.С.Костюк, Н.В.Кузьміна, О.М.Леонтьєв, М.І.Лісіна, Б.Ф.Ломов, Л.А.Петровська, К.К.Платонов та інші науковці. Аналіз праць названих вчених дає можливість визначити сукупність якостей особистості у спілкуванні, що забезпечує комунікативний зміст спілкування під час різноманітних форм діяльності.

Періодом найбільш інтенсивної потреби в спілкуванні, коли проходить процес розвитку особистості, формування культури спілкування, як свідчить аналіз творчої спадщини корифеїв педагогічної науки В.О.Сухомлинського, К.Д.Ушинського, А.С.Макаренка, сучасних досліджень В.А.Кан-Каліка, М.М.Рибакової, І.О.Синиці, є старший шкільний вік. У руслі гіпотези А.Л.Венгера, Д.Б.Ельконіна, В.І.Слободчикова про кризовий характер сучасного старшого шкільного віку, обґрунтованої в теоретичному плані, потребує вирішення проблема адекватності виховних впливів психологічним особливостям дітей у різні періоди їх вікового розвитку, оскільки йдеться, насамперед, про набуття навичок культурного спілкування, комунікативних вмій і морального становища учнівської молоді.

Проте до сучасного моменту проблема впливу культури спілкування на формування моральних та культурних якостей учнівської молоді при всій значущості результатів передового педагогічного досвіду і досліджень є недостатньо вивченою. Пояснюється це тим, що не вичерпано багато питань, пов'язаних з різними нормативними уявленнями про знання, вміння, навички, культуру в цілому, що повинно забезпечувати рівень як організації, так і самоорганізації діяльності молодої людини, її високу якість та конкурентну спроможність на сучасному ринку праці.

Зосередимо увагу на одній із визначальних, на нашу думку, складових цього процесу – впливу культури спілкування на моральні та культурні якості учнівської молоді. О.М.Пехота зазначає, що формування досвіду людини зобов'язане дослідницькому ставленню її до “багатства спілкування” (Освітні ... 2001:128).

Виходячи із зазначеного вище, головним, на нашу думку, є виділення ряду аспектів, пов'язаних з формуванням особистості; опануванням молодою людиною стратегії культурного спілкування; визначенням і аналізом певних моральних і культурних якостей сучасної учнівської молоді, над виробленням яких вони працюють самостійно.

Численні дослідження педагогів і психологів переконливо доводять, що потреба у спілкуванні досить часто переважає над усіма іншими факторами, що приваблюють учнів старшого віку до навчального закладу. За висловом Л.С.Виготського, спілкування є основною рушійною силою розвитку дитини.

Спілкування – це процес взаємодії між людьми, в якому відбувається обмін інформацією, досвідом, вмінням, навичками, діяльністю та результатами праці. У більш вузькому розумінні під спілкуванням розуміють процес обміну інформацією та досвідом. Воно є одним з проявів людської сутності, особистою формою існування й функціонування суспільних відносин, тому нерозривно пов'язане з іншими проявами цієї самої сутності – діяльністю та духовним світом людини, її культурою – і доповнює їх. Виховне значення спілкування важко переоцінити, оскільки воно розширює загальний світогляд людини, сприяє розвитку нових психічних утворень, є обов'язковою умовою формування загального інтелекту, мислення, пам'яті, сприймання, уваги тощо. Як відомо, воно лежить в основі праці, пізнання, вироблення системи цінностей.

У психологічній і соціологічній літературі поняття “спілкування” трактують як у вузькому, так і широкому розумінні. У вузькому значенні це поняття вживається для характеристики найбезпосередніших взаємин людей в умовах мікросередовища (малої групи), у широкому – для позначення всіх форм зв'язків і відносин незалежно від їх конкретного змісту й умов (мікро- чи макросередовища). С.Л.Рубінштейн визначав спілкування як ставлення до світу, до інших людей, до себе. Ставлення людини до світу, в якому вона живе, діє, спілкується, – це ставлення не тільки до світу явищ і предметів, а й світу людини, оцінка їх відносин, зв'язків, залежностей.

Л.М.Толстой, педагогічні погляди якого зводились до пріоритету розвитку над вихованням, так висловлював свою думку: “Здорова дитина народжується, цілком задовольняючи ті вимоги безумовної гармонії щодо правди, краси і добра,

які ми носимо у собі... . Народившись, людина уособлює першообраз гармонії, правди, краси і добра” (Галузинський, Євтух 1995:79). Гуманні стосунки необхідно спрямовувати на дбайливе, бережливе ставлення до особистості, бажання педагогів і батьків попри всі складності не порушити її індивідуальних особливостей, а зберегти їх та розвинути.

Відверто кажучи, досить складний період переживає українська школа і професійна галузь освіти на початку третього тисячоліття, але стиль вирішення педагогічних завдань знаходиться в руках педагога, майстра своєї справи, який “будує” взаємовідносини в учнівському колективі, створює відповідний мікроклімат для активних видів діяльності учнівської молоді, які сприяють формуванню індивідуальності, неповторності, неординарності, вихованню моральних і культурних якостей особистості.

Одним із найважливіших джерел формування культури спілкування учнівської молоді на цьому рівні виступають навчальні заклади різного типу. Безпосередньо в них відбувається процес залучення молоді до джерел загальнолюдських моральних, культурних і естетичних цінностей, таких як добро, краса, істина, любов, гармонія, духовність.

Навчальний заклад будь-якого типу – це поєднання двох субкультур, яке не будується за законами тільки дорослої або тільки учнівської спільноти. Це територія зі змішаним населенням, як сім’я. У ситуації рівноправності культур підлітки й дорослі взаємопізнають один одного: молодші отримують більше можливостей для вивчення світу дорослих, а дорослі залишаються дорослими і, навчаючись спілкуватися з молодшими, здатні краще пояснити їм специфіку дорослого світовідчуття. Контактуючи з дорослими, вони задовольняють не лише свої первинні, органічні потреби, а й вторинні – духовні, пізнавальні, естетичні, етичні, які виникають і розвиваються лише в спілкуванні з іншими людьми. При цьому у процесі орієнтування підростаючої особистості в суспільному середовищі для визначення того, як ставляться до неї інші люди, першочергову роль відіграє здатність до емоційного контакту, яка компенсує недостатній інтелектуальний і практичний досвід ще досить молоді людини. Кожен з нас може жити лише серед людей і бути пов’язаний з ними безліччю найрізноманітніших стосунків. Формою такого взаємозв’язку є спілкування.

Відомо, що від якості спілкування, його культури залежать не тільки академічні успіхи учня, але й фізичний і моральний стан, ставлення до світу, самого себе, швидкість і якість розвитку особистості. За допомогою оптимального спілкування педагог не лише передає учням певні знання, формує вміння та навички, але й розвиває їх світогляд, культуру гуманного людського співжиття, впевненість у своїх силах, стабільне, доброзичливе ставлення до тих, які оточують.

Проте в реальному житті, як показує аналіз практичного досвіду, ми маємо дещо іншу ситуацію. Результати проведеного нами опитування та анкетування серед старшокласників загальноосвітніх і професійних навчальних закладів м. Києва свідчать про недостатній рівень культури спілкування. Лише 16% учнівської молоді від загальної кількості опитаних досягли високого рівня комунікативної культури. Особливу увагу доцільно звернути на той факт, що понад 77% старшокласників відзначаються задовільним і низьким рівнем розвитку культури спілкування. Це дуже тривожний симптом, який віддзеркалює об’єктивний стан речей.

Поза всяким сумнівом, щоб розвиватися як особистість, людина насамперед повинна мати як мету саму себе, але реалізовувати цю мету вона може, лише перетворюючи як соціальні, так і духовні умови свого буття. Приймаючи ж і розділяючи завдання наявного буття, людина знаходить здатність функціонувати в ньому. Дотримуючись мети виховання, можна об’єднати формування людини і як особистості, здатної до творчого самовираження, і як носія певних соціально-культурних функцій. Для успішного протікання виховного процесу необхідне забезпечення органічного сполучення визначених позитивних рис особистості і її цілісних характеристик, умілого з’єднання об’єктивного і суб’єктивного в її формуванні і розвитку.

І.П.Підласий у своїй праці “Ідеали українського виховання” зосереджує увагу на одному з постулатів, в якому наголошує про пріоритетність гуманістичних ідей над усіма іншими – економічними, технічними і т. ін. Саме з цієї точки зору важливими є тенденції, що визначають сучасний стан формування у молодого покоління ціннісних орієнтацій, комунікативної культури, що необхідно враховувати і в навчально-виховному процесі, і в повсякденному житті. Дослідник, зокрема, посилається на результати анкетування серед старшокласників, що проводилося у 1998 році. У відповідь на запитання “Які головні цінності людського життя ви можете назвати?” великий відсоток опитаних надав перевагу матеріальним. Менше половини (і це дуже тривожний симптом, – зауважує автор) “не могли назвати інших вартостей, заради яких варто народитися й жити у цьому світі” (Підласий 2000:5).

Безсумнівно, духовні і матеріальні потреби людини перебувають у тісному зв’язку і взаємозумовленості, але всебічно розвинену особистість характеризує передусім рівень розвитку духовних, моральних потреб, зокрема потреба в самоосвіті і самовихованні молоді.

Цікавими, на нашу думку, є результати проведеного нами навесні 2003 року опитування учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) і професійних ліцеїв м. Києва (всього 220 респондентів) по вивченню певних моральних і культурних якостей особистості, над виробленням яких цілеспрямовано, свідомо й самостійно працює учнівська молодь. Взагалі вони назвали 39 рис і якостей, які намагаються вдосконалити чи виховати в собі. Нижче наведено найчастіше згадувані з них (див. табл.1).

Таблиця 1

**Моральні та культурні якості (риси),
над удосконаленням яких працює учнівська молодь**

№ п/п	Якість/ риса, яку бажає виховати в собі учнівська молодь	Кількість осіб, %	
		учні старших класів ЗНЗ	учні професійних ліцеїв
1.	Чесність	13	12
2.	Терпимість	10	11
3.	Уміння поводитися з іншими людьми	9	10
4.	Доброзичливість, доброта	9	7
5.	Врівноваженість	1	3
6.	Стриманість	5	4
7.	Чуйність, щирість	—	2
8.	Інтелектуальність	2	3
9.	Людяність	6	9
10.	Внутрішня культура	7	9
11.	Комунікабельність	15	12
12.	Тактовність	10	11
13.	Культура мовлення	8	6
14.	Уважне ставлення до інших	7	5
15.	Співчуття	8	9

Дані таблиці засвідчують, що учні самостійно працюють над виробленням або вдосконаленням особистих якостей, переважна більшість яких є основою формування загальної культури і соціальної активності. Однак цінність окремих із них для себе учнівська молодь розуміє по-різному. Учні середніх загальноосвітніх навчальних закладів важливими для себе вважають такі якості, як чесність, терпимість, доброзичливість, уміння поводитися з іншими людьми, комунікабельність (між іншим,

вона є суттєвим показником комунікативної компетентності), тоді як учнів професійних ліцеїв, крім зазначених вище якостей, цікавлять співчуття, людяність, тактовність і внутрішня культура, що є актуальним питанням сьогодення. Натомість в учнів професійних ліцеїв зростає увага до розвитку врівноваженості (на 2%), чуйності і ширості (на 2%), внутрішньої культури (на 3%), одночасно простежується зниження інтересу до вдосконалення таких якостей, як стриманість (на 1%), доброзичливість (на 2%), культура мовлення (на 2%) тощо. На нашу думку, такі розбіжності у виборі учнями різних груп важливих для них якостей можна пояснити, насамперед, особливостями їхнього психолого-педагогічного розвитку, умовами виховання і впливом соціального середовища. У той час, коли учні середніх загальноосвітніх навчальних закладів намагаються зайняти своє місце в колективі однолітків і спрямовують увагу на пріоритетність вибору майбутньої професії, респондентів професійних ліцеїв, які вже визначилися із професією, вже цікавить необхідність самостійного виживання у складному світі.

Вивчення результатів опитування і анкетування виявило також, що дівчата ЗНЗ самостійно працюють над виробленням таких рис, як наполегливість, цілеспрямованість, стриманість, терпимість, тактовність, працелюбність, а хлопці – рішучість, вміння логічно викладати свої думки, обережність, охайність та ін.

Підтвердженням нашого припущення, що учнівська молодь в основному свідомо займається самовихованням і удосконаленням своїх моральних і культурних якостей, можуть бути обґрунтування ними свого позитивного вибору. За їхніми твердженнями, займатися самовихованням і удосконаленням потрібно, щоб у майбутньому “стати чесною, порядною людиною” (11%), “правильно приймати потрібні рішення” (25%), “бути вихованою, культурною людиною” (18%), “самостійно і добре виконувати свою роботу” (23%), “краще спілкуватися з людьми” (19%) тощо.

Проте слід звернути увагу на те, що було отримано й протилежні результати, які свідчать, що частина молодих людей, в основному старшого шкільного віку (15%), не вважають за необхідне постійно займатися вихованням і самовдосконаленням своїх якостей. Свою точку зору вони пояснили таким чином: “... не займаюся ... тому, що це справа батьків” (22%), “... тому, що ми неповнолітні” (12%), “... немає часу” (7%), “... просто не хочу” або „мені це не потрібно” (5%) тощо. Такі результати свідчать, що важливою причиною нерозуміння деякими учнями займатися самовихованням є відсутність цілеспрямованої виховної роботи педагогів, а також батьків.

Слід зауважити, що майже всі зазначені вище якості (риси), над удосконаленням яких працює учнівська молодь, так чи інакше пов'язані із людськими взаємостосунками, життєвими ситуаціями, процесом взаємодії і спілкування з іншими людьми.

Виходячи із зазначених вище позицій, можна стверджувати, що невід'ємною складовою загальної культури як міри розвитку людини, її соціальної зрілості є не тільки побудова взаємин з іншими людьми, а й внутрішня культура, культура спілкування. Цей аспект спілкування вивчено дослідниками як самостійне явище ще недостатньо. Визначення цього поняття (культура спілкування) має швидше описовий характер і не розкриває сутності та специфіки явища.

Отже, спілкування має фундаментальне значення для розвитку не тільки окремої особистості, а й людської цивілізації і культури в цілому.

Значення культури як наукового поняття постало перед філософами та теоретиками культури ще з другої половини XIX ст., хоча поняття “культура” в тому чи іншому значенні почало використовуватись ще в стародавньому Римі. Автори однієї з найбільш відомих філософських робіт з проблем культури В.Є.Давидович та Ю.А.Жданов справедливо зазначають, що відсутність класичного визначення культури ускладнює знаходження дефініції, адекватної розумінню цього соціального явища. Дискусія охопила дослідження проблем культури досить широке коло філософів, педагогів і соціологів. Ще у 1952 році американські “культурні антропологі” А.Кребер і К.Клакхон зібрали 164 формальних визначення культури та більше сотні спроб

пояснити це поняття описово. У виданні 1964 року кількість зібраних ними дефініцій досягла 257, і з того часу вона виросла не менше, ніж вдвічі. Існуючі визначення класифікували на антропологічні, соціологічні та філософські, залежно від основного наукового підходу до розкриття поняття культури.

Вітчизняні дослідники визначають культуру як “сукупність усіх досягнень у розвитку матеріального та духовного життя суспільства” (Е.В.Маркарян), “як творчу діяльність, яка здійснюється в сферах матеріального та духовного виробництва” (М.С.Каган та ін.), “культура виявляє міру усвідомлення та оволодіння людиною своїм ставленням до самого себе, до суспільства, до природи, ступінь і рівень самореалізації її сутнісних потенцій” (В.Семенов), як “міру розвитку людини, бо культуру характеризує не тільки і не стільки обсяг засвоєних нею цінностей суспільної життєдіяльності, скільки сам спосіб, яким людина залучається до цих цінностей” (В.С.Грехнев).

В сучасній культурології нараховується понад тисячу визначень поняття “культура”. Філософський словник визначає культуру як певний історичний рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, виражених у формах організації життя та діяльності людей, а також у створених ними матеріальних та духовних цінностях (Философский... 1983:292).

У повсякденному житті поняття “культура” вживається принаймні у трьох значеннях. Насамперед, під культурою розуміють окрему сферу життя суспільства, яка існує у вигляді установ, організацій, що займаються виробництвом та розповсюдженням духовних цінностей (громади, клуби, театри, творчі об’єднання тощо). По-друге, під культурою розуміють сукупність цінностей та норм, які притаманні великій соціальній групі, спільноті, народу чи нації (елітарна культура, українська культура, культура молоді тощо). По-третє, культура інтерпретується як відображення високого рівня досягнень людини в будь-якій діяльності (культура побуту, культурна людина у значенні “вихована та освічена” тощо) (Грушевицкая и др. 2002:19).

Власне будь-який вияв людської культури, як і культура загалом, може бути розглянутий як культура спілкування, оскільки за своєю сутністю культура є інтерсуб’єктивною. Водночас про культуру спілкування часто говорять в особливому значенні як про форму плекання спілкування як такого (“культура” походить від лат. *colere*, що означає “плекати”, “обробляти”, “виросити”), форми його ціннісно-сислової організації, а також їхню реалізацію безпосередньо в стосунках між людьми (Малахов 2000:358). Моральний аспект культури спілкування при цьому охоплює, природно, такі форми останньої, які мають морально-етичний характер, тобто певні цінності, норми, звичаї, традиції та інші способи регуляції поведінки, що визначають власне моральну структуру міжсуб’єктивних взаємин і забезпечують їхню реалізацію. Специфічна реальність культури, про яку йде мова, не може бути довільно сконструйованою або підігнаною під високі ідеали: крок за кроком, працею і досвідом поколінь нарошується вона на певному соціально-історичному, етнічному, природному ґрунті, в кожному разі відображаючи неповторність збігу чинників, що викликали її до життя. Тільки на підвалинах такої реальності, в її неповторному історичному, національному, морально-просторовому поєднанні можуть знайти справжню опору найвищі, найзагальніші морально-етичні та культурні цінності: так, за всього всесвітнього значення кантівського вчення про категоричний імператив, основою його послужила реальність Німеччини кінця XVIII ст. і тільки така реальність, на фоні відповідних соціальних зв’язків і взаємин, що складаються начебто “самі собою”, становлення моральної особистості стає нормальним природно-історичним процесом, а не подвигом, що потребує героїчних зусиль від того, хто прагне зберегти свою добродійність і виховати порядних дітей, учнів і громадян у пустці безкультур’я й аморалізму (Малахов 2000:359).

Як бачимо, ставлення особистості до існуючої в суспільстві системи норм спілкування, поведінки, відносин залежить від того, якою мірою в ній утілене багатство всіх існуючих форм спілкування, які є відображенням глибинних процесів сучасного розвитку суспільства і показником духовного і культурного розвитку

особистості. У той же час вона здійснює певний вплив на реальність суспільних процесів та людських взаємин. Невміння знайти і реалізувати правильний спосіб поведінки ведуть до невдач у навчальній, професійній, суспільній діяльності, а також в особистому житті.

Таким чином, для молодої людини стати повноцінним членом суспільства – означає одержати виховання наукою, мистецтвом, історією, опанувати основні методи пізнання на основі засобів спілкування. На сьогоднішній день спілкування, опосередковане інформаційно-технологічними засобами, набуває особливого значення, але воно має здійснюватися в розумних межах. Небезпечність полягає в тому, що переважно ці засоби є проповідниками антигуманності, антикультури. Неконтрольований з боку дорослих пресинг новітніх засобів комунікації та величезний потік інформації можуть звалитися на невідготовлену молоду людину, зводячи нанівець власне людське спілкування.

Підсумовуючи сказане, попередньо можна зробити висновок, що успіх у формуванні позитивних моральних якостей, культури спілкування молодої людини можна досягти лише тоді, коли цим процесом керуватимуть значущі, авторитетні педагоги, батьки, дорослі, які будуть посередниками в усвідомленні своїх можливостей, особистісних та індивідуальних якостей, які пропагуватимуть гуманістичні цінності, культуру особистісних взаємовідносин не як такі, що лише прийняті в суспільстві, а як власні культурні, моральні і духовні надбання.

Олюднення виховання, підвищення культури стосунків, реалізація свободи вибору й волевиявлення стануть можливими за умови, якщо в спільній практиці буде втілено ідею про пріоритет особистості над суспільством і державою, якщо контакти і взаємодія педагогів, батьків та учнів матимуть персоналізований характер. Тільки тоді такі життєві пріоритети, як доброта, чесність, порядність, милосердя, терпимість, культура, гуманність і головна з них – людина як міра всіх речей, можуть стати справжнім регулятором життя суспільства, відносин у ньому, що на сучасному етапі вважаємо дуже актуальним і перспективним для подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. – К. – Вища шк., 1995. – 237с.

Грехнев В.С. Культура педагогического общения: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 144 с.

Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Под. ред. А.П. Садохина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.

Малахов В.А. Етика: курс лекцій: Навч. посібник. – 2 –ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 2000. – 384 с.

Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников. – М.: Педагогика, 1984. – 122с.

Ничкало Н.Г. Філософія сучасної освіти // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С.49-57.

Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін. За заг. ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.

Підласий І. Ідеали українського виховання // Рідна школа. – 2000. – №1; 2. – С.5.

Формування культури професійного спілкування вчителя: Методичні рекомендації. – Харків: ХДПУ, 2000. – 84 с.

Хамська Н. Виховання моральних основ культури поведінки підлітків у позаурочній діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01. – К., 1997. – 19 с.

Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе: Учеб. пособие для пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.

Щуркова Н.Е. Воспитание: новый взгляд з позиции культуры: (Для директоров и заместителей директоров шк. по учеб.-воспит. работе). – М.: ОЦ “Пед. поиск”, 1997. – 77 с.

Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – С.292-293.